

УДК 811.161.1'243:378.091.3 – 054.62

**ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ
МЕТОДОМ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ**

Кушнір І.М. (Харків)

У статті описується структура проблемного практичного заняття з російської мови для іноземних студентів-нефілологів, яке пропонується в якості одного із засобів реалізації технології формування їх соціокультурної компетентності.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, проблемне навчання, проблемна ситуація.

Кушнір И.Н. Формирование социокультурной компетентности иностранных студентов методом проблемного обучения. В данной статье описывается структура проблемного практического занятия по русскому языку для иностранных студентов-нефилологов, которое предлагается в качестве одного из средств реализации технологии формирования их социокультурной компетентности.

Ключевые слова: социокультурная компетентность, проблемное обучение, проблемная ситуация.

Kushnir I. Forming of sociocultural competence of foreign students by the method of the problem teaching. The structure of problem practical lesson of Russian for foreign students which is offered as one of facilities of realization of forming technology their sociocultural competence has been described in this article.

Keywords: sociocultural competence, problem teaching, problem situation.

Навчання російської мови іноземних студентів передбачає формування їх соціокультурної компетентності. Розроблена нами технологія формування соціокультурної компетентності [2] зумовлює

вибір ефективних методів і засобів (у їх взаємодії) навчання російської мови іноземних студентів, серед яких метод проблемного навчання.

Мета статті полягає в описі застосування проблемного методу як засобу формування соціокультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання російської мови.

Формування соціокультурної компетентності іноземних студентів передбачає навчання мови через культуру та навчання культури через мову в якості засобу соціалізації та акультурації [4]. Особистість іноземного студента – центральний елемент цього процесу. Головна мета сучасної освіти взагалі та методики навчання російської мови зокрема полягає в засвоєнні студентами засобів творчого розвитку їх особистості. Процес творчості містить у собі відкриття нових об'єктів, знань, проблем, нових методів їх вирішення. Під час пізнання реалій іншомовної культури через вивчення російської мови відбувається розвиток міжкультурної мовної особистості іноземних студентів. Застосування проблемного методу формування соціокультурної компетентності як однієї із складових міжкультурної мовної особистості іноземних студентів дозволяє здійснювати творчий розвиток пізнавальної активності цієї особистості. Саме такими сучасними вимогами до процесу навчання у вищій школі зумовлено **актуальність** застосування проблемного методу навчання у процесі формування соціокультурної компетентності іноземних студентів.

Проблемне навчання — це тип розвиваючого навчання, зміст якого представлено системою проблемних задач різного рівня складності; у процесі рішення таких задач відбувається оволодіння новими знаннями та способами пошукових дій, а через це – формування творчих здібностей тих, хто навчається: їх продуктивного мислення, уяви, пізнавальної мотивації, інтелектуальних емоцій (Т.В. Кудрявцев) [1, с. 47].

Основою проблемного навчання є моделювання реального творчого процесу за рахунок створення проблемної ситуації і управління пошуком вирішення проблеми. Розроблена нами технологія уможливорює застосування проблемного методу на розвивальному (завершальному) етапі формування соціокультурної компетентності іноземних студентів [2]. Оскільки, на відміну від перших двох (підготовчого та основного), саме на розвивальному етапі усвідомлення, ухвалення і вирішення проблемних ситуацій

відбувається при оптимальній самостійності учнів і водночас під загальним направляючим керівництвом педагога під час сумісної діяльності. Проблемний метод формування соціокультурної компетентності передбачає наявність певної бази, тобто достатній рівень сформованості соціокультурної компетенції іноземних студентів-нефілологів, який досягається під час їх навчання російської мови на I – II курсах. У зв'язку з цим доцільним вважається проведення проблемних практичних занять з російської мови для іноземних студентів-нефілологів на III-IV курсах з метою формування соціокультурної компетентності.

До функцій проблемного навчання відносяться: формування мотивації; засвоєння системи знань і способів розумової діяльності; розвиток пізнавальних і творчих здібностей; формування навичок вживання системи логічних прийомів або окремих способів творчої діяльності; формування навичок вживання засвоєних знань у новій ситуації; формування вмінь вирішувати навчальні проблеми; накопичення досвіду творчої діяльності, опанування методів наукового дослідження, рішення практичних завдань.

У центрі проблемного методу постає навчальна проблема, що визначається як відображення логіко-психологічного протиріччя процесу засвоєння. Вона визначає напрям розумового пошуку, пробуджує інтерес до пояснення сутності невідомого, веде до засвоєння нового поняття або нового способу дії (М.І. Махмутов) [3, с. 182].

Структура традиційного практичного заняття з російської мови, яке пропонується викладачем у вигляді передачі нової культурологічної інформації через текст та відповідну систему передтекстових, притекстових та післятекстових завдань, націлених на розвиток видів мовленнєвої діяльності, концептуально відрізняється від структури заняття проблемного характеру. В ході проблемного заняття всі ці операції здійснюються пошуковим способом, що активує розумову діяльність та творчу активність іноземних студентів. Отримана інформація засвоюється як особистісне здобування ще невідомого знання, що дозволяє створити у студентів ілюзію “відкриття”.

Етапи побудови проблемного заняття можуть бути наступними [6]:

- 1) виникнення проблеми – зіткнення учня з незрозумілим утрудненням;

- 2) становлення проблеми – аналіз зв'язків, відношень та інших характеристик пізнавального об'єкта;
- 3) розв'язування проблеми – змістовний аналіз відношень між умовою й вимогою проблеми; висунення припущень щодо напрямку розв'язання проблеми; мисленнєве задіяння пізнавального об'єкта на нові зв'язки і відношення; висунення кількох гіпотез; доведення основної гіпотези;
- 4) зняття проблеми – аналіз одержаного результату.

Особливості практичного заняття з російської мови унеможливають застосування всіх етапів проблемного викладу в повній мірі, тому йдеться лише про проблемний характер такого заняття.

Наші дослідження показали, що успішним є створення проблемних ситуацій на практичних заняттях з російської мови, присвячених навчанню спілкування в соціокультурній сфері. Наведемо приклад на базі вивчення теми “Украинская наука. Выдающиеся учёные Украины”, яка пропонується програмою з російської мови для іноземних студентів-нефілологів, діючою у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна [4]. Ця тема безпосередньо пов'язана з науково-пізнавальною діяльністю іноземних студентів.

Метою першого етапу є актуалізація тих знань, які мають іноземні студенти з поданої теми. Тому звертання викладача до студентів з питанням про досягнення української науки та українських вчених водночас активізує їхню мовну пам'ять і розвиває такі види мовленнєвої діяльності, як аудіювання та говоріння. *Способом реалізації* цього етапу є фронтальне опитування та активація монологічного мовлення студентів з необхідними виправленнями викладача. Пропонуються такі завдання: 1) дайте відповіді на питання; 2) розкажіть про ... Після опитування необхідно разом із студентами скласти лексичний мінімум до обраної теми (список ключових слів) за допомогою таких завдань: 1) назвіть слова, які найчастіше вами використовувались; 2) запишіть ключові слова; 3) складіть з цими словами словосполучення, речення. *Результатом* роботи на цьому етапі вбачається актуалізація у студентів опорних знань та їхньою словникового запасу, необхідних для глибокого осмислення проблеми, а також активація іншомовної мовленнєвої діяльності.

Мета другого етапу – розуміння іноземними студентами сутності проблеми засобами іноземної мови. *Спосіб реалізації*: висвітлення проблеми за допомогою діалогічного мовлення. Для аналізу пізнавальної проблеми іноземні студенти виконують наступні завдання: 1) прочитайте діалог у ролях (у діалогах подається приблизно 40 % нової лексики, значення якої виявляється контекстуально, – таким чином поповнюється лексичний мінімум з обраної теми); 2) розкрийте дужки у репліках діалогів; 3) доповніть репліки діалогів; 4) відтворіть діалог, відновлюючи окремі репліки; 5) відтворіть діалог, використовуючи ключові слова; 6) складіть та розіграйте по ролях діалог з обраної вами ситуації за темою, що розглядається. *Результат*: розширення словникового запасу студентів, розвиток діалогічного мовлення, розвиток їхньої розумової діяльності.

Мета третього етапу полягає в пошуку шляхів вирішення проблеми, яку було сформульовано під пильним керівництвом викладача. *Спосіб реалізації*: висловлювання іноземними студентами аргументованих пропозицій та обговорення проблеми у вигляді дискусії. Студентами виконуються такі завдання: 1) прослухайте речення та доповніть їх власним, відповідним за змістом; 2) скажіть, що отримане повідомлення не відповідає дійсності, аргументуючи свою точку зору; 3) зверніться до різних співбесідників з питаннями за темою; 4) скажіть, що ви розділяєте висловлену точку зору; 5) запитайте, чи зрозуміло викладаєте свою позицію; 6) запитайте, чи погоджуються з вами співбесідники; 7) зробіть висновок. *Результатом* цього етапу є розвиток монологічного та діалогічного мовлення, формування вмінь вести дискусію із використанням засобів мовленнєвого етикету, іншомовного для іноземних студентів, розвиток їхніх творчих здібностей.

Мета четвертого етапу – вирішення проблеми, винаходження істини. *Спосіб реалізації*: порівняння одержаної основної гіпотези з текстом, який готується викладачем і за змістом є вирішенням навчальної проблеми. Для досягнення мети пропонуються такі завдання: 1) прочитайте текст і визначте його характер (опис, доповідь, міркування, діалог з читачем та ін.); 2) знайдіть у тексті фразу, в якій сформульовано основну проблему; 3) відшукайте у тексті відповідь на поставлене питання; 4) розбийте текст на смислові частини та дайте їм заголовки; 5) висловіть аргументоване

погодження чи непогодження з головною думкою тексту. *Результат*: розвиток вмінь пошукового читання; формування вмінь одержання нової культурологічної інформації шляхом пошуку, аналізу і синтезу.

Описана у статті структура проблемного практичного заняття з російської мови як іноземної дозволяє зробити наступні **висновки**:

1. Проблемний метод мотивує пізнавальну активність іноземних студентів під час навчання російської мови, є умовою формування вмінь пошуку нових відомостей про іншомовну культуру та способи міжкультурної комунікації, вмінь творчого вирішення проблемних ситуацій міжкультурного спілкування, розвиток навичок переносу цих вмінь у ситуації реальної комунікації.

2. Застосування проблемного методу сприяє творчому розвитку міжкультурної мовної особистості іноземного студента через формування соціокультурної компетентності.

Важливим завданням удосконалення розробки проблемних занять з російської мови як методу формування соціокультурної компетентності іноземних студентів є застосування мультимедійних засобів з метою інтенсифікації проблемного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кудрявцев Т.В. Проблемное обучение: истоки, сущность, перспективы / Т.В. Кудрявцев. – М.: Знание, 1991. – 212 с.
2. Кушнір І.М. Технологія формування соціокультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання російської мови / І.М. Кушнір // Теория и технология иноязычного образования: материалы IV междунар. науч.-метод. конференции, 29–30 сентября 2010 г. – Симферополь: ЧП “Феникс”, 2010. – С. 50–53.
3. Махмутов М.И. Теория и практика проблемного обучения / М.И. Махмутов. – Казань: Татар. книж. изд-во, 1972. – 560 с.
4. Пассов Е.И. Концепция коммуникативного иноязычного образования: (теория и ее реализация): методич. пособие для русистов / Е.И. Пассов, Л.В. Кибирева, Э. Колларова. – СПб.: Златоуст, 2007. – 200 с.
5. Тростинская О.Н. Программа по русскому языку для иностранных студентов-нефилологов: учеб.-метод. комплекс / О.Н. Тростинская, Т.Н. Алексеенко, Е.В. Копылова. – Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2009. – 88 с.
6. Фурман А.В. Теорія навчальних проблемних ситуацій: психолого-дидактичний аспект: монографія / А.В. Фурман. – Тернопіль: Астон, 2007. – 164 с.